

Social Psychology of the Unrest of 2022 with an Emphasis on the Role of Persian Language Foreign Media, Especially the Iran International Network

Authors

Alireza Sarvestani¹

Farzad Navidi Nia^{2*}

Fraydun Akbarzadeh³

1. PhD student, Department of Political Science and International Relations, Khoramshahr International Branch, Islamic Azad University, Khoramshahr, Iran..

2. Assistant Professor and Faculty Member, Department of Political Science, Andimeshk Branch, Islamic Azad University, Andimeshk, Iran.

3. Assistant Professor and Faculty Member of the Political Science Department, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

Abstract

The Islamic Republic of Iran always faces protests and social unrest due to the plans of the enemies on the basis of one of the internal events. At the end of September 2022, due to the death of one of the Iranian citizens, there were riots in the country. This research was designed and implemented with the aim of investigating the social psychology of the 2022 riots, emphasizing the role of Persian language foreign media, especially the Iran International Network. In general, the root of the formation of these protests can be seen in crises that cause deep dissatisfaction among the people with political institutions. In the contemporary world, protest and social movements have always been an important lever in social, political and cultural transformations. In this research, Ted Robert Gurr's theory of relative deprivation (2001) as well as documentary and library analysis methods was used to investigate the root of unrest. The results of this research showed that unrest as a social and psychological phenomenon that was widely observed among young people and especially women, showed a deep dissatisfaction with the social and economic conditions of the country. These unrests were rooted in the feeling of insecurity, discrimination and social inequality. Meanwhile, the activities and provocations of the foreign media, especially the Iran International Network, played a direct and central role in the escalation of discontent, political activism, the spread of the virus of gatherings, the mental desecration of public opinion, vandalism, tarnishing the image of the regime and its officials and security and military organizations. This network represented the protests of 2022 as national, ideological and purposeful protests.

Keywords: Social psychology, protest, unrest, theory of relative deprivation

***Corresponding Author:** Farzad Navidi Nia, Assistant Professor and Faculty Member, Department Of Political Science, Andimeshk Branch, Islamic Azad University, Andimeshk, Iran. Farzad.Navid@Gmail.Com

Citation: Sarvestani, Alireza, Navidi Nia, Farzad, Akbarzadeh, Fraydun. (2024). Social psychology of the unrest of 2022 with an emphasis on the role of foreign media in Persian, especially the Iran International network. Scientific Journal of Social Psychology, 72 (12), 87-108

Extended Abstract

Introduction

Since the beginning of the third millennium, social movements have expanded significantly as interconnected, dynamic, and influential forces capable of pressuring governments to implement social changes. Many social and political scholars believe that social movements both rely on and contribute to the emergence and growth of social capital, even creating new forms of it. Unrest or social movements are fundamental concepts in political science studies. This subject has attracted the attention of many scholars across various social science disciplines since the early 20th century. However, there is still no consensus in the literature on a fixed definition or classification of these movements.

Neil Smelser, referencing the efforts of other theorists in this field to introduce terms such as "social movement" or "collective rebellion," ultimately conceptualized these phenomena under the broader term "collective behavior." Smelser asserts that collective behavior is not institutionalized; rather, its distinct nature diminishes as it becomes more structured. He defines it as a form of behavior shaped to respond to undefined or unstructured situations (Smelser, 2001). Similarly, Ted Robert Gurr uses the term "political violence" to describe all extensive attacks within a political society against the ruling regime and its actors, including rival groups, power holders, or their policies (Sharifi, 2009). Since "protest" is the visible and dynamic face of any social movement, policymakers and rulers must thoroughly understand its mechanisms with the help of independent scholars. By doing so, they can harness the energy of discontent and perceived oppression for constructive social transformation, increasing the social capital of both the state and the nation by acknowledging the voices of protesters. Baron and Branscombe define social psychology as a scientific field aimed at understanding the nature and causes of individual behavior and thought in social contexts. Based on this definition, social psychologists describe fundamental processes in this domain, such as social identity, cognition, emotion, and motivation in participants of social movements.

Social psychologists have proposed various explanations for the intense and aggressive reactions observed in protest gatherings. One explanation is the concept of "social facilitation," which suggests that the presence of others amplifies individual actions (Taylor, Peplau, & Sears, 2006).

The theory put forth by Taylor, Peplau, and Sears (2006) aligns closely with B.F. Skinner's "reinforcement theory," which posits that behaviors leading to goal attainment are reinforced and persist, whereas those that do not result in reinforcement fade away.

In the same context, Latane introduced the "social impact model," arguing that individual actions within a group become more intense as the group grows in size. Furthermore, the cohesion among group members and their perceived strength as a collective entity amplify protest actions. In other words, if individuals feel supported by others in times of crisis, their sense of security increases, making them more likely to confront political authorities and their representatives aggressively. Additionally, if dissatisfied protesters perceive their group as strong enough to force government officials into submission, their protest actions become more intense.

A protest group is more likely to drive individuals toward extreme and destructive actions if it possesses specific characteristics, such as:

1. A strong leader actively present during collective protests,
2. The ability to provide moral justification for destructive protest actions,
3. The capacity to rationally defend its positions,
4. The ability to present itself as a unique, superior group and the only viable force for improving conditions.

Jack Brehm, another social psychologist, analyzed protest actions, arguing that when individuals feel their freedom and sense of control are being stripped away—when they perceive they have no role in governance and that authorities disregard their opinions—they experience heightened agitation. This internal tension drives them to engage in intense emotional actions in an attempt to regain their lost sense of control and autonomy.

Social Media and Contemporary Protests in Iran

In recent years, Iran has witnessed several social protests in which media, social networks, and virtual platforms have played a crucial role. Although these movements differ in their political and social origins, they share one essential feature: the occupation of public spaces by crowds organized through modern communication media. The analysis of media coverage of different events reveals that the media actively shape public perception by constructing specific narratives about incidents. In today's world, international relations are increasingly defined by "public diplomacy" and, specifically, in the realm of communication technologies, as "media diplomacy." The media have become powerful tools for influencing public thought and ideology (Sinha Palit, 2023).

The launch of Persian-language media outlets represents a new wave of soft media warfare against Iran. While these outlets initially pursue short-term political objectives, in the long run, they target Iranian-Islamic identity, culture, ethnicity, and people's beliefs. These media channels have broadcast extensive political programs aimed at agenda-setting, deepening divisions between the people and the government, and weakening the government's public support base.

The role of Persian-language media outlets abroad is a prime example of how social media is leveraged to influence public opinion. The Persian-language network "Iran International" played a direct and central role in escalating dissatisfaction, mobilizing political activism, spreading the "virus of protest," instilling psychological insecurity in the public, encouraging sabotage, and damaging the credibility of the state, its officials, and its security and military organizations.

Theoretical Foundations of the Research: The theory of relative deprivation by Ted Robert Gurr, as one of the key theories in social psychology and sociology, explains the causes of protests and social unrest. This theory is based on the idea that the feeling of relative deprivation in society, especially among young people, can lead to dissatisfaction and ultimately social turmoil.

Concept of Relative Deprivation: Relative deprivation refers to a situation in which individuals feel that they are not achieving their goals and desires, especially in comparison to others or to the conditions they could have had. This feeling can stem from the discrepancy between value expectations and value capabilities. Value expectations refer to the goods and conditions that people believe they deserve, while value capabilities reflect individuals' perceptions of opportunities and resources available to meet their needs (Sadeghian, Masoudnia, Nesaaj, & Rahbarghazi, 2021: 204). According to Gurr's theory, this sense of deprivation can manifest in economic, social, and cultural dimensions and is not only linked to economic reasons but also political and social factors.

Effects on Social Protests: Gurr's theory differs from Davis's theory, which focuses more on economic aspects. While Davis argues that the feeling of relative deprivation emerges when a period of economic progress is followed by stagnation, Gurr suggests that this feeling can arise at any time, particularly when individuals compare their actual living conditions with the potential conditions they could have had. Tajik and Khodakhah Azar (2016), in a study titled *Virtual Social Media and the Political Sphere in Iran*, examined the 10th presidential election and urban

carnivals in Tehran. They stated that in contemporary Iran, with the interconnection of various issues and crises and their acceleration due to information technology, all political affairs and the public sphere have become highly politicized, while at the same time, this space has become virtualized.

Grasso et al. (2017), in a study titled *Relative Deprivation and Inequality in Social and Political Activities*, sought to answer whether relative deprivation has different effects on various types of social and political activities. Their findings indicate that negative economic conditions promote participation in unconventional forms of engagement. Additionally, the impact of the feeling of deprivation is intensified for active protest behaviors under negative economic circumstances.

Influential Factors in Iran

In Iran, factors such as economic deprivation compared to other countries and rising social expectations contribute to the formation of this sense of relative deprivation. Young people, in particular, who seek better opportunities and greater welfare, may be significantly affected by this feeling and, consequently, engage in social protests. Ultimately, Gurr's theory of relative deprivation serves as an analytical tool to better understand the causes and contexts of social protests, demonstrating how individual and collective emotions can lead to collective action (Azgh, Allahyari, & Kajbaf, 2020). Zhai (2016), in a study titled *Significant Economic Growth, but to What Extent? The Impact of Modernization on Political Satisfaction of Chinese Citizens*, argued that China's rapid economic development might have significant political implications. The level of political satisfaction among Chinese citizens regarding civil liberties and political rights affects China's future political development. The empirical findings of this study show that most Chinese citizens demonstrate greater satisfaction with their civil liberties and political rights after experiencing improvements in their well-being.

Taghavi-Ramezani (2020), based on a study titled *Representation of the December 2017 Protests in BBC Persian*, stated that the main agenda-setting themes of this media outlet during the 2017 events included promoting the inefficiency of the government, highlighting human rights violations and restrictions on civil liberties in Iran, and projecting BBC Persian's neutrality.

A study examining the role of virtual space in the 2022 unrest revealed that social media played an unparalleled role in influencing public opinion, orchestrating street mobilizations, and inciting riots, particularly in Tehran. The exaggerated and sensationalized dissemination of information provided material for adversarial media outlets, which led to severe and sometimes irreversible consequences (Pourghahramani & Norizadeh Khameneh, 2023). A research study aimed at investigating the relationship between social media messaging and the tendency toward riots found a significant correlation between exposure to social media messages and the inclination to participate in protests among young people (Abdolrahmani, Hosseinpour, & Jabari, 2021). Denisova (2017), in an article titled *Democracy, Protest, and the Public Sphere in Russia After the 2011-2012 Anti-Government Protests*, examined the role of social media in anti-government protests in Russia during 2011-2012. Using a descriptive and content analysis approach, the researcher analyzed the content of Facebook and Twitter pages used by protesters. The study found that social media had a strong and significant influence on Russian protests (81%), with protest mobilization largely facilitated through social networks.

However, the researcher noted that despite their crucial role, digital media could also create divisions among protesters. Consequently, authorities might find protesters' presence in virtual spaces more manageable than in real-life demonstrations. Additionally, the study indicated that social media censorship and formal and informal restrictions on government criticism intensified protest activities.

Farooq (2017), in a study titled *The Arab Spring and the Theory of Relative Deprivation*, used a descriptive and documentary method to analyze ideological factors and civil society demands that led to uprisings in Tunisia, Lebanon, Yemen, Egypt, and Syria. The research highlighted the role of educated youth and social networks in these uprisings, employing Gurr's theory of relative deprivation. The findings showed that while various economic, social, political, and cultural factors contributed to the Arab uprisings, their manifestations differed across countries depending on specific political, social, and economic conditions.

Given the Supreme Leader's emphasis on the existence of a comprehensive enemy strategy, identifying countermeasures against adversarial actions is crucial. As he stated:

"Regarding the events of the 2022 riots, the enemy's plan was comprehensive, but their calculation was flawed; this is significant. The enemy's plan was not deficient, but their implementation was miscalculated. When we say the enemy's plan was comprehensive, it means they employed all available tools to disrupt and destabilize the country, aligning all these factors systematically." (Ayatollah Khamenei, speech, January 12, 2023).

This research aims to understand the nature and causes of protester behavior and mindset, emphasizing Ted Robert Gurr's theory of relative deprivation, as well as the role and manner of news representation by Persian-language media, particularly Iran International. How does the representation of news by foreign Persian-language media (with an emphasis on Iran International TV) from a social psychology perspective influence the nature of protesters' behavior and thoughts, contributing to unrest?

Statement of the Problem

Unrest, protests, and riots, as well as the methods for controlling these phenomena, are of particular importance to all countries. Governments continuously strive to strengthen their security systems as means of social control over such occurrences. In Iran, this issue has been of significant concern since the victory of the Islamic Revolution. The various incidents, including the 2022 unrest, have heightened the importance of this matter and posed challenges to the country's security and political systems.

A general understanding of the nature of urban unrest, protests, and riots in the Islamic Republic of Iran suggests that, apart from the misconduct of specific political factions and the mistakes of certain elites, the essence of these urban protests—at least from the perspective of the general public, especially the youth—is not inherently subversive. Rather, these movements reflect a form of protest and self-expression aimed at achieving political, economic, or social objectives in response to perceived frustration (Sharifi, 2009). However, other factors, such as foreign Persian-language media and social networks, interfere and complicate the situation, making it harder to control protests effectively. Opposition media play a negative and influential role in fueling unrest in the country. These media outlets actively cover

the protests and go beyond mere reporting by disseminating false and exaggerated news, inciting and guiding protesters towards escalating the unrest, and weakening the morale of security forces. Effective management of protests, therefore, depends on controlling the influence of these media, as well as internal media outlets that support protesters.

Furthermore, considering the long-standing and continuous hostility of the United States and the Zionist regime against the Islamic Republic of Iran (along with active support from certain governments, particularly the United Kingdom and France), it appears that their main strategy is to provoke and activate collective protest actions against the regime, pursuing a "transformation from within" approach. As a result, Iran's security and law enforcement agencies are frequently exposed to situations similar to recent unrest. Since handling such gatherings in the Islamic Republic is a complex task that requires minimizing political and social costs, adopting appropriate strategies, and adhering to ethical and moral principles in field operations, success in this endeavor necessitates a precise understanding of the protesters' behavioral nature and their psychological (and sociological) characteristics as the target population for managing unrest.

In general, the psychology of protests studies and analyzes the behaviors, emotions, and motivations of individuals who engage in political and social protests despite the risks and personal costs involved.

Psychological Dimensions Affecting Protesters

One of the characteristics of social life is collective behavior, especially in the realm of protests, which entails significant social, economic, and security costs. Finding methods to prevent and control such behaviors is crucial. Despite extensive research, no universal model exists that can completely control or prevent collective protest behavior worldwide. The main reasons for this shortcoming are, on one hand, the inherent differences between societies and, on the other, the internal changes and developments within societies over different periods. Due to ecological and cultural differences, each society requires models tailored to its own needs and standards. To develop an effective framework for controlling collective protest behavior, it is essential to critically analyze existing theories and adapt them to the specific conditions of each society and incident. Several sociological theories explain the causes and nature of collective protest behavior, including Johnson's Value Model (focusing on the lack of coordination between value systems and division of labor in causing social instability), Rostow's Model (asserting that unrest is inherent in transitional societies), Huntington's View (emphasizing the role of incomplete development), Davies' Theory of Rising Expectations, and Smelser's Structural Strain Theory.

As indicated by the term "collective protest behavior and unrest," this phenomenon involves both individual behavior within a group and the role of group characteristics in influencing individual actions. Robert Gurr argues that individuals' frustration in achieving their goals and their perception of relative deprivation lead to aggressive behavior and violence. Factors contributing to civil violence include the psychological justification of political grievances, the successful experiences of previous groups, and the role of violent symbols. He also highlights the role of group solidarity in providing a sense of security and encouraging violent actions. Gurr dismisses the idea that social arrangements or political institutions can entirely

prevent violence and refutes the assumption that dissatisfaction primarily stems from material deprivation. He argues that no social model can fully satisfy human aspirations or eliminate dissatisfaction entirely.

Gurr rejects coercive control models as a solution to dissatisfaction, asserting that all coercive measures—except genocide—fail to deter people from engaging in violence. He contends that violence breeds reciprocal violence, and the harsher and broader the use of force, the less likely it is to achieve anything other than absolute victory. He believes that coercion alone is ineffective in the long run, as it often leads to increased resistance rather than submission.

According to Gurr, humans seek not only material well-being but also security, dignity, a sense of belonging, and the right to self-governance. Although political violence may seem irrational, it is never entirely without cause. He identifies ignorance as a common contributing factor to violence. His strategies for controlling violence include minimizing changes in value positions—essentially maintaining the status quo—and ensuring the equitable distribution of social, economic, and political resources.

If elites are committed to progress or find themselves inadvertently engaged in it, the benefits of that progress must be distributed equitably. According to Gurr, if marginalized groups have means to achieve their goals, control over their resources, access to necessary skills, and if they are not hindered by discriminatory barriers, they can be temporarily pacified. However, false hopes can be more destabilizing than unattainable aspirations.

A related theory is Berkowitz's Frustration-Aggression Hypothesis, which suggests that protest and aggression arise as reactions to frustration. Initially, frustration leads to increasing aggression, but after a certain threshold, aggression diminishes as people come to expect frustrations. As Berkowitz explains in his third hypothesis, as the number of frustrations grows, people anticipate them, perceiving them as less negative, which in turn reduces aggressive responses.

Jack Brehm's Reactance Theory, closely aligned with Gurr and Berkowitz, asserts that a perceived threat to personal freedom leads individuals to engage in aggressive actions to regain control and autonomy.

Another situational factor facilitating protest behavior is the presence of onlookers. As Taylor and colleagues demonstrated, the presence of an audience encourages individuals to engage in more intense collective actions. If such actions result in achieving the protesters' goals, they persist; however, if they encounter stronger opposition or fail to overcome obstacles, they tend to subside.

People involved in riots and protests can be categorized into three groups:

1. A minority supporting the protesters and rioters;
2. A neutral majority (at least in practice);
3. A minority supporting the government or opposing the protesters.
- 4.

Research Methodology: The present study employs a descriptive-analytical method, focusing on the relationship between variables and analyzing them accordingly. Since this research is ex-post facto, the appropriate approach for the study was documentary analysis. This study examines the social psychology of the 2022 protests and the role of Persian-language media (with an emphasis on Iran International) in fueling unrest in Iran.

Examination of Iran International's Activities During the 2022 Protests

An assessment of Iran International's performance from September 18 to the end of November indicates its approach and tactics in escalating, theoretically and practically preparing, and scientifically justifying the promotion of violence under the pretext of self-defense and retaliation. This includes encouraging attacks on the police, police stations, and security forces, as well as the burning and overturning of police vehicles during the riots.

During this period, the network employed various operational and tactical methods, such as:

- Encouraging attacks on law enforcement vehicles,
- Altering regular television programming to focus entirely on the unrest,
- Broadcasting and promoting multiple calls for protests and gatherings,
- Spreading false news, such as claims that Mahsa Amini was struck on the head by the police,
- Fabricating reports and disseminating claims of mass resignations by Iranian academics,
- Indirectly teaching graffiti-writing techniques and organizing strikes,
- Emphasizing and repeatedly promoting slogans for street protests and vandalizing public property,
- Encouraging lawlessness,
- Persistently publishing content to incite students to join the protests,
- Promoting a fabricated movement labeled as a student protest movement,
- Spreading false narratives about mass arrests.

Recurring Themes in the Network's Programs

The satellite channel Iran International predominantly relies on repetition and persistence in its content strategy. For example, in a 30-day period, at least 15 promotional clips were aired daily, amounting to 450 provocative teasers with slogans against the Islamic Republic of Iran, promoting disorder and violence.

A review of Iran International's broadcasts from September 15 to October 16 revealed frequent violations of Ofcom's broadcasting codes in the following categories:

1. Programs depicting violence, its consequences, and descriptions of physical or verbal aggression.
2. Content for children that promotes or endorses violent, dangerous, or highly anti-social behavior, encouraging imitation.
3. Material that incites or encourages criminal activities, disorder, or hate speech that could lead to criminal actions or disturbances.
4. News and programs that fail to maintain impartiality.

Justifications for Promoting Violence and Protests

1. Labeling riots as acts of civil disobedience, stating that people are merely setting fire to symbols of governance.
2. Justifying the burning of ambulances by alleging that they were used to transport detainees.
3. Teaching protest participation strategies.
4. Providing security advice to protesters.
5. Calling on the international community to support rioters and spreading unverified claims.

6. Encouraging strikes and supporting protesters.
7. Expressing personal opinions to endorse strikes and support rioters.

A notable aspect of Iran International's coverage was the extensive use of provocative, propagandistic, and instructional language aimed at fueling unrest—an approach unprecedented and in violation of global media protocols.

According to this study, Saudi-funded Iran International had the highest volume of content production, publishing 11,426 reports, followed by Voice of America and Radio Farda. Regarding social media dissemination, Iran International accounted for 20% of reposted content, Manoto 17%, and BBC Persian 14%, meaning that these three networks were responsible for approximately 51% of the total content shared about the unrest (Noor News, 2022).

Findings: The protests and unrest of autumn 2022 were among the most significant instances of media and social media influence on Iranian politics. What began as protests over Mahsa Amini's death rapidly evolved into a nationwide movement with political slogans. The speed at which the protests spread, the nature of the slogans, and the cities involved surprised many, as political and security agencies had not previously identified clear signs of large-scale unrest. As a psychological and social phenomenon, these protests—particularly among young people and women—reflected deep dissatisfaction with social and economic conditions. The unrest stemmed from a sense of insecurity, discrimination, and social inequality.

Foreign Persian-language media played a significant role in shaping and sustaining the protests. These media outlets contributed to forming public opinion and mobilizing protesters through various means:

1. **Spreading News and Information:** These networks disseminated information about the protests, sometimes resorting to misinformation and rumors, which fueled tensions and public anxiety.
2. **Discursive Diplomacy:** Foreign media, particularly through narrative framing, sought to portray Iran's government negatively and present the protests as a symbol of human rights violations. This strategy helped internationalize the movement and gave protesters hope for external support.
3. **Analyzing the Domestic Situation:** Some media outlets provided in-depth analyses of the protests' social and political dimensions, featuring expert discussions that further highlighted grievances and potentially encouraged further dissent.
4. **Role of Intelligence Services:** Certain analyses suggest that foreign media functioned as tools of intelligence agencies, contributing to instability in Iran.

The protests also exacerbated psychological issues such as anxiety and depression, particularly among young people and women, demonstrating the profound social and psychological impact of the unrest.

Psychological Factors Behind the Protests

1. **Sense of Insecurity:** A prevailing sense of psychological insecurity, especially amid economic and social instability, was a primary factor in the unrest. This feeling stemmed from economic disparities and limited access to opportunities.
2. **Discrimination and Inequality:** Dissatisfaction with social and economic discrimination, particularly among young people and women, acted as a key

catalyst for protests. Perceived inequalities and lack of fair opportunities fueled public anger.

3. **Lack of Leadership and Organization:** The 2022 protests lacked clear leadership and organizational structure, making them spontaneous and widespread. This characteristic allowed protests to rapidly spread nationwide and transform into a broader movement.

The findings suggest that the 2022 protests in Iran were not merely a reaction to specific incidents but rather a complex social movement requiring deeper analysis in the fields of social psychology and media influence.

Conclusion and Recommendations

From a social psychology perspective, the main factors contributing to public dissatisfaction and anger include a sense of psychological and economic insecurity, social inequality and discrimination, and a top-down approach in government-people relations. When psychological and economic security is absent, and some people enjoy life's benefits while others are deprived, feelings of discrimination and inequality can lead to unrest. Economic instability, repeated inflationary shocks, and disrupted planning result in inequality, class divisions, lawlessness, and economic insecurity, all of which affect individual psychological security.

Meanwhile, media and social networks play a crucial role in shaping and expanding protests. Although some believe that these protests were primarily fueled by foreign Persian-language media and online propaganda, the reality is that the media largely served as amplifiers and reflectors of existing public dissatisfaction.

Foreign media, by extensively covering protests and broadcasting related news and images globally, not only heightened international awareness of Iran's situation but also boosted the morale of protesters. Social media platforms provided an organizational space for coordination, significantly contributing to the protests' expansion across the country. In summary, the 2022 protests were rooted in deep psychological and social grievances that had developed over many years. The media played a role in amplifying these grievances and reinforcing the protesters' morale, but the core reasons behind the unrest lay in structural and systemic issues that created a sense of insecurity, inequality, and distrust among the people.

Recommendations

Based on the findings of this research, the following recommendations are suggested to prevent future protests and unrest similar to those of 2022 in Iran:

A. Education and Cultural Development

1. Providing life skills training and peaceful conflict resolution education to citizens through educational and cultural programs.
2. Promoting a culture of dialogue and constructive interaction among different social groups via media and cultural institutions.
3. Teaching emotional management and anger control, especially in crisis and high-tension situations.

B. Policy-Making and Planning

1. Implementing policies to reduce social and economic inequalities and discrimination.
2. Addressing legitimate public demands and responding effectively through well-planned policies.

3. Creating equal opportunities for citizens to participate in decision-making processes and social problem-solving.

C. Enhancing the Constructive Role of Media

1. Increasing media literacy among domestic users to prevent the rapid acceptance of misleading content, particularly from unofficial sources.
2. Ensuring that media outlets exercise greater accuracy in reporting and refrain from spreading rumors and false news.
3. Encouraging media organizations to adhere to professional and ethical journalism standards, avoiding emotional manipulation and sensationalism.
4. Promoting media practices that contribute to social calm and conflict reduction while avoiding content that exacerbates tensions.

These approaches require broad commitment and cooperation between the government, civil institutions, political parties, and society as a whole. Through dialogue and effective collaboration, sustainable and fundamental solutions can be developed to prevent similar incidents in the future.

روان‌شناسی اجتماعی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ با تأکید بر نقش رسانه‌های خارجی فارسی زبان به ویژه شبکه ایران اینترنشنال

نویسندگان

۱. علیرضا سروستانی^۱، دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، واحد بین الملل خرمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، خرمشهر، ایران.
۲. فرزاد نویدی نیا^{۲*}، استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی، واحد اندیمشک، دانشگاه آزاد اسلامی، اندیمشک، ایران.
۳. فریدون اکبرزاده^۳، استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

چکیده

جمهوری اسلامی ایران همواره با برنامه‌ریزی‌های دشمنان بر بستر یکی از رخدادهای داخلی، دچار اعتراضات و ناآرامی‌های اجتماعی می‌شود. در آخر شهریور ۱۴۰۱ به بهانه فوت یکی از شهروندان، ناآرامی‌هایی در سطح کشور رخ داد. این پژوهش با هدف بررسی روان‌شناسی اجتماعی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ با تأکید بر نقش رسانه‌های خارجی فارسی‌زبان به‌ویژه شبکه ایران اینترنشنال طراحی و اجرا گردید. ریشه شکل‌گیری این اعتراضات را می‌توان در بحران‌هایی دید که نارضایتی ژرفی را در میان مردم از نهادهای سیاسی به بار می‌آوردند. در جهان معاصر جنبش‌های اعتراضی و اجتماعی همواره اهمی مهم در دگرگونی‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بوده است. در این پژوهش جهت بررسی ریشه ناآرامی‌ها از نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر (۱۳۷۹) و نیز از روش تحلیل اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شد. نتایج این پژوهش نشان داد ناآرامی‌ها به‌عنوان یک پدیده اجتماعی و روان‌شناختی که به طور گسترده‌ای در میان جوانان و به‌ویژه زنان مشاهده شد، نشان‌دهنده نارضایتی عمیق از شرایط اجتماعی و اقتصادی کشور بود. این ناآرامی‌ها ریشه در احساس عدم امنیت، تبعیض و نابرابری اجتماعی داشت. در این میان فعالیت و تحریکات رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی، بخصوص شبکه ایران اینترنشنال، نقش مستقیم و محوری در تشدید نارضایتی‌ها، کنشگری سیاسی، گسترش ویروس تجمعات، امنیت‌زدایی ذهنی افکار عمومی، خرابکاری‌ها، خدشه‌دار نمودن وجهه نظام و مسئولین و سازمان‌های امنیتی و نظامی داشت. این شبکه اعتراضات ۱۴۰۱ را اعتراضاتی سراسری، دارای ایدئولوژی و هدفمند بازنمایی نمود.

کلمات کلیدی: روان‌شناسی اجتماعی، اعتراض، ناآرامی، نظریه محرومیت نسبی

*نویسنده مسئول: فرزاد نویدی نیا، استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی، واحد اندیمشک، دانشگاه آزاد اسلامی، اندیمشک، ایران.
farzad.navid@gmail.com

استناد به این مقاله: سروستانی، علیرضا، نویدی نیا، اکبرزاده، فریدون. (۲۰۲۴). روان‌شناسی اجتماعی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ با تأکید بر نقش رسانه‌های خارجی فارسی زبان به ویژه شبکه ایران اینترنشنال. نشریه روانشناسی اجتماعی، ۷۲ (۱۲)، ۸۷-۱۰۸.

مقدمه

از آغاز هزاره سوم میلادی، جنبش‌های اجتماعی، به‌عنوان نیروهای به‌هم‌پیوسته، پویا و توانا برای وادار کردن حکومت‌ها به ایجاد تغییرات اجتماعی، گسترش چشمگیری پیدا کرده‌اند. بسیاری از صاحب‌نظران علوم اجتماعی و سیاسی بر این باورند که جنبش‌های اجتماعی هم بر سرمایه اجتماعی استوارند و هم به پدیدآیی و افزایش آن کمک می‌کنند و حتی می‌توانند گونه‌های تازه‌ای از سرمایه اجتماعی را بیافرینند. ناآرامی‌ها یا جنبش‌های اجتماعی یکی از مفاهیم اساسی حوزه مطالعات علوم سیاسی محسوب می‌شود. موضوع یاد شده از اوایل قرن بیستم مورد توجه بسیاری از صاحب‌نظران شاخه‌های مختلف علوم اجتماعی واقع شده است. البته در ادبیات این حوزه هنوز توافقی برای اطلاق و تعریف مورد بررسی به تثبیت نرسیده است (سلیمانی و ترابی، ۱۴۰۲).

اسملسر^۱ (۲۰۰۰) با اشاره به تلاش سایر اندیشه‌ورزان این حوزه برای ارائه واژه‌هایی مثل جنبش اجتماعی یا طغیان جمعی و احتمال قرابت این دو واژه، به مفهوم پدیده‌ای که خود، آن را رفتار جمعی می‌نامد، رسیده است. وی معتقد است رفتار جمعی رفتاری نهادینه شده نیست. بسته به میزان نهادینه‌شدنش از ماهیت متمایزش کاسته می‌شود. رفتار جمعی رفتاری است چنان شکل یافته که پاسخگوی موقعیت‌های تعریف نشده یا ساخت نیافته باشد. تدابیرت گر^۲ با انتخاب اصطلاح خوشونت سیاسی، آن را به‌عنوان تمامی حملات فراگیری که در درون یک جامعه سیاسی علیه رژیم سیاسی و بازیگران آن شامل گروه‌های رقیب و صاحبان قدرت یا سیاست‌های آن انجام می‌گیرد، تعریف می‌کند (شریفی، ۱۳۸۸).

چون «اعتراض» چهره^۳ پیدای حرکت‌آفرین و حیات‌بخش هر جنبش اجتماعی به حساب می‌آید، حکمرانان و سیاست‌گذاران نیازمند آنند که با استمداد از دانشمندان آزاده، سازوکار آن را به‌خوبی بشناسند تا بتوانند از رودهایی که از دامنه‌های ناخرسندی و احساس ستم‌دیدگی جاری شده‌اند و فریاد «شکایت» سر داده‌اند، برای دگرگونی‌های سازنده^۴ اجتماعی بهره‌گیرند و با پذیرفتن سخن معترضان بر سرمایه^۵ اجتماعی دولت و ملت بیفزایند (گلزاری، ۱۴۰۲).

بارون^۳ و همکاران (۲۰۰۸) روان‌شناسی اجتماعی را به‌صورت حوزه‌ای علمی که در جست‌وجوی درک ماهیت و علل رفتار و افکار فرد در موقعیت‌های اجتماعی است تعریف می‌کنند. بر پایه^۶ این تعریف، روان‌شناسان اجتماعی به توصیف فرایندهای اساسی این حوزه، یعنی هویت اجتماعی، شناخت، هیجان و انگیزش مشارکت‌کنندگان در جنبش‌های اجتماعی می‌پردازند.

اون استکلنبرگ^۴ و همکاران (۲۰۱۲) می‌نویسند: شبکه‌های مجازی هر روز اخبار تظاهرات خیابانی و یا اشغال میدان‌ها، در شهرهایی در این سو و آن سوی جهان را توسط معترضان گزارش می‌کنند. پرسش‌های مهم این است: چرا این همه مردم دست به اعتراض می‌زنند؟ چرا حاضر می‌شوند که ثروت، امکانات و آرامش و آسایش خود را از دست بدهند و حتی در مواردی جان خود را فدای یک آرمان مشترک جمعی کنند؟

نظریه‌های کلاسیک چنین مطرح می‌کردند که مردم برای ابراز شکایت‌های خود از محرومیت نسبی، ناکامی یا بی‌عدالتی ادراک‌شده اعتراض می‌کنند. اما مطالعات بعدی نشان داد که صرف شکایت - ابراز و توصیف اندوه و ناخرسندی از مشکلات و نابرابری‌ها - افراد را به کنش‌های اعتراضی پُرهزینه نمی‌کشاند. از این رو، «اثربخشی/کارسازی»، «منابع/فرصت‌ها» را به‌عنوان عناصر پیش‌بینی‌کننده^۷ اعتراض بر عنصر شکایت افزودند. پس از چندی به نقش «هویت جمعی» در رفتار اعتراضی اهمیت داده شد. در سال‌های اخیر نیز، عامل «هیجان» مورد توجه قرار گرفت (گلزاری، ۱۴۰۲). اون استکلنبرگ و همکاران (۲۰۱۲) عناصر یادشده را در یک چارچوب نظری یکپارچه کردند و عنصر پنجمی با عنوان «درهم‌تنیدگی اجتماعی» را در کنار آن‌ها جای دادند.

روان‌شناسان اجتماعی برای واکنش‌های شدید و پرخاشگرانه افراد در تجمعات اعتراض‌آمیز تبیین‌های مختلفی ارائه داده‌اند. مثلاً گفته شده است که دلیل عمده شدت یافتن کنش‌های افراد در جمع پدیده‌ای است به نام «تسهیل اجتماعی». اصل تسهیل اجتماعی اذعان می‌دارد که حضور دیگران موجب تشدید کنش‌های تک‌تک افراد می‌شود (تایلور^۵ و همکاران ۲۰۰۶). این نظریه با نظریه «تقویت» اسکینر هم خوانی کامل دارد؛ چه او نیز تأکید می‌کند رفتاری که به تقویت تحقق هدف منجر شود استمرار می‌یابد؛ اما رفتاری که به تقویت منجر نگردد «خاموش» می‌شود. در دوران اخیر شاهد برخی از اعتراضات اجتماعی در ایران بوده‌ایم که به نظر می‌رسد رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی نقش مهمی در شکل‌گیری آن‌ها داشته‌اند. این جنبش‌ها اگرچه از نظر منشأ و

^۱ - Smelser

^۲ - Gurr Ted Robert

^۳ - Baron et al.

^۴ - Van Stekelenburg et al.

^۵ - Taylor et al.

زمینه سیاسی - اجتماعی با یکدیگر متفاوت‌اند، یک شباهت اساسی هم دارند و آن اشغال فضاهای عمومی با جمعیتی است که از طریق رسانه‌های ارتباطاتی جدید سازمان‌دهی شده‌اند (هرسیچ و ربیعی نیا، ۱۴۰۲). بررسی و تحلیل رسانه‌ها در حوادث و رویدادهای متفاوت گویای آن است که رسانه‌ها به‌منظور هدایت افکار عمومی به دنبال ساخت چه تصویری از پدیده‌ها در ذهن مخاطبان خود هستند. در عصر کنونی روابط بین کشورها با عنوان دیپلماسی عمومی و اختصاصاً در حوزه فناوری‌های ارتباطی با عنوان دیپلماسی رسانه‌ای تعریف می‌شود، رسانه‌ها ابزاری قدرتمند برای نفوذ و تأثیر بر فکر و اندیشه ملت‌ها می‌باشند (سینها پالیت^۱، ۲۰۲۳). راه‌اندازی رسانه‌های فارسی‌زبان را باید موج جدیدی از جنگ رسانه‌ای نرم علیه ایران دانست گرچه در کوتاه‌مدت با رویکرد سیاسی خواهد بود؛ ولی در بلندمدت عقاید، هویت ایرانی - اسلامی، فرهنگ، قومیت و باورهای مردم را هدف جنگ رسانه‌ای خود قرار می‌دهند. این رسانه‌ها برنامه‌های سیاسی گسترده‌ای را باهدف جریان‌سازی و ایجاد شکاف میان ملت و دولت و تضعیف پایگاه مردمی پخش کردند. نقش‌آفرینی رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور از مصادیق مهم بهره‌گیری از رسانه‌های اجتماعی به‌منظور جهت‌دهی به افکار عمومی است. شبکه فارسی‌زبان اینترنت‌نشان نقش مستقیم و محوری در تشدید نارضایتی‌ها، کنشگری سیاسی، گسترش ویروس‌تجمعات، امنیت‌زدایی ذهنی افکار عمومی، خرابکاری‌ها، خدشه‌دار نمودن وجهه نظام و مسئولین و سازمان‌های امنیتی و نظامی داشت (نور نیوز، ۱۴۰۱).

ناآرامی، اعتراض و اغتشاشات و نحوه کنترل این پدیده‌ها، از جمله مسائلی است که برای همه کشورها از اهمیت خاصی برخوردار بوده و همیشه از جانب دولت‌ها تلاش‌هایی برای تقویت سیستم‌های امنیتی خود به‌عنوان منابع کنترل اجتماعی پدیده ناآرامی، اعتراض و اغتشاشات صورت می‌پذیرد. این موضوع در ایران نیز بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. وقوع حوادث مختلف از جمله ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ اهمیت این موضوع را دو چندان نموده و سیستم امنیتی و سیاسی کشور را به چالش کشید.

درک عمومی از ماهیت پدیده ناآرامی، اعتراض و اغتشاش در نظام جمهوری اسلامی نشان می‌دهد صرف‌نظر از بدرفتاری‌های گروه‌ها و جناح‌های سیاسی خاص و اشتباهات برخی خواص، ماهیت پدیده ناآرامی‌های شهری و رفتارهای معترضان، حداقل از سوی مردم و به‌ویژه جوانان، فاقد سوگیری‌های براندازانه است و بیشتر مبین نوعی اعتراض و ابراز وجود برای دستیابی به اهداف سیاسی، صنفی یا معیشتی - اجتماعی، متناسب با تلقی احساس ناکامی در آن‌هاست (شریفی، ۱۳۸۸). اگرچه سایر عوامل، نظیر رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی و شبکه‌های اجتماعی، در این میان دخالت کرده و بر پیچیدگی صحنه و دشواری کنترل اعتراضات می‌افزایند. رسانه‌های مخالف نظام در بروز ناآرامی‌های کشور نقش منفی و مؤثر ایفا می‌کنند. رسانه‌های مذکور در پی بروز ناآرامی‌ها به‌شدت بر تلاش‌های مخرب خود در حمایت و تحریک معترضان برای توسعه ناآرامی‌ها و به‌خشونت کشاندن آن می‌افزایند و طی مدت دوام اعتراضات به‌طور فعال آن را پوشش خبری می‌دهند و فراتر از اطلاع‌رسانی، با انعکاس اخبار دروغین، جعلی و برجسته‌سازی در تحریک و هدایت معترضان به سمت توسعه ناآرامی‌ها و تضعیف روحیه نیروهای کنترل ایفای نقش می‌کنند؛ لذا مدیریت مؤثر اعتراضات منوط به مدیریت و کنترل تأثیر این رسانه‌ها و رسانه‌های داخلی حامی معترضان است (عبدالهی و همکاران، ۱۹۱). تقوی رضانی (۱۳۹۹) بر اساس نتایج تحقیقی با عنوان بازنمایی اعتراض‌های دی‌ماه ۱۳۹۶ در رسانه بی‌بی‌سی فارسی اظهار داشت مهم‌ترین محورهای جریان‌ساز این رسانه در رویداد ۱۳۹۶ عبارت بودند از القای ناکارآمدی دولت، القای نقض حقوق بشر و آزادی‌های مدنی در ایران و القای بی‌طرفی بی‌بی‌سی فارسی. در تحقیقی نقش فضای مجازی در تحقق اغتشاشات سال ۱۴۰۱ بررسی و نتایج نشان داد که نقش و تأثیر رسانه‌های اجتماعی برای تصاحب افکار عمومی و رقم‌زدن مانورهای جمعیتی و خیابانی و آشوب‌های به‌وقوع پیوسته به‌ویژه در تهران بی‌بدیل بود. انعکاس و انتشار با شیوه‌ای خام همراه با اغراق و بزرگ‌نمایی، زمینه‌ساز فراهم‌شدن خوراک خبری برای محافل و رسانه‌های ماجراجو و معاند با نظام و کشور شد که تبعات سنگین و بعضاً جبران‌ناپذیری به دنبال داشت (پور قهرمانی و نوری‌زاده خامنه، ۱۴۰۲).

^۱ -Sinha Palit

نتایج تحقیقی با هدف بررسی رابطه کاربری پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات حاکی از وجود رابطه معنی‌دار بین استفاده از پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات در میان جوانان بود (عبدالرحمانی و همکاران، ۱۴۰۰). تاجیک و خداخواه آذر (۱۳۹۵) بر اساس نتایج تحقیقی با عنوان رسانه‌های اجتماعی مجازی و عرصه سیاست در ایران، با بررسی موردی انتخابات دهم ریاست جمهوری و کارناوال‌های شهری در تهران بیان داشتند در ایران امروز با درهم‌آمیختگی موضوعات و بحران‌های گوناگون و تسریع آن‌ها توسط فناوری اطلاعات، همه امور سیاسی و فضای عمومی ایران به شدت سیاسی و از سویی دیگر این فضا مجازی شده است.

دنیسووا^۱ (۲۰۱۷) در مقاله «دموکراسی، اعتراض و حوزه عمومی در روسیه پس از اعتراضات ضددولتی: ۲۰۱۱-۲۰۱۲»، به دنبال تعیین سهم رسانه‌های اجتماعی در اعتراضات ضددولتی روسیه، بین سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۲ بوده است. محقق برای دستیابی به این هدف، محتوای گروهی از صفحه‌های شبکه اجتماعی فیس‌بوک و توئیتر را با استفاده از رویکرد توصیفی و تحلیل محتوایی ارزیابی کرده است که معترضان از آن استفاده می‌کردند. این مطالعه نتایج متعددی را به دست آورده است که مهم‌ترین آنها وجود تأثیر قوی و درخور توجه رسانه‌های اجتماعی بر اعتراضات روسیه (۸۱ درصد) است، به طوری که بسیج اعتراضات تا حد زیادی به واسطه شبکه‌های اجتماعی ممکن شده است. به نظر محقق با وجود این نقش حیاتی، رسانه‌های مجازی توانایی ایجاد تفرقه بین معترضان را نیز دارند و بنابراین حضور معترضان در فضای مجازی برای دولت، مفیدتر از فضای واقعی است. مقاله همچنین نشان می‌دهد سانسور رسانه‌های اجتماعی و محدودیت‌های رسمی و غیررسمی برای انتقاد از دولت، سیاست‌های اعتراضی را تشدید می‌کند.

از سوی دیگر با وجود دشمنی‌های دیرینه و مستمر آمریکا و رژیم صهیونیستی علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران (و به تبع آنان همراهی فعال برخی دولت‌ها به‌ویژه انگلیس و فرانسه) به نظر می‌رسد بیشترین جهت‌گیری آن‌ها متوجه تحریک و فعال‌سازی کنش‌های اعتراض‌آمیز جمعی علیه نظام است و بدین‌وسیله راهبرد تحول از درون را پیگیری می‌کنند؛ لذا به نظر می‌رسد دستگاه‌های امنیتی و انتظامی جمهوری اسلامی ایران همواره در معرض شرایط مشابه ناآرامی‌های اخیر قرار دارند و از آن جا که برخورد با این‌گونه جمعیت‌ها در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران امری بسیار پیچیده‌تر و مستلزم صرف هزینه‌های سیاسی - اجتماعی، اتخاذ مناسب‌ترین شیوه‌ها و در عین حال رعایت اصول ارزشی و اخلاقی توسط عوامل عملیاتی است، توفیق در این امر نیازمند شناخت و آگاهی دقیق‌تر از ماهیت رفتاری معترضان و ویژگی‌های روان‌شناختی (و جامعه‌شناختی) آنان به‌عنوان جمعیت هدف در کنترل میدانی ناآرامی‌هاست (شریفی، ۱۳۸۸). به طور کلی روان‌شناسی اعتراضات به مطالعه و تحلیل رفتارها، احساسات و انگیزه‌های افرادی می‌پردازد که به‌رغم خطرات و هزینه‌های شخصی، به اشکال مختلف دست به اعتراضات سیاسی و اجتماعی می‌زنند.

ابعاد روان‌شناختی تأثیرگذار بر جمعیت معترضین: یکی از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، رفتارهای جمعی به‌خصوص در حوزه اعتراضی بوده که هزینه‌های سنگین اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و ... را نیز به دنبال داشته و همیشه می‌بایست بر پیداکردن روش‌های پیشگیری و کنترل آن‌ها تأکید مضاعف نمود. با وجود همه تأکیدات تاکنون در جهان هیچ‌گونه الگویی که بتواند رفتار اعتراضی جمعی را کنترل و از شکل‌گیری آن‌ها جلوگیری نماید در دسترس نمی‌باشد (شریفی، ۱۳۸۸). نظریه‌هایی که می‌توان آن‌ها را در ردیف نظریه‌های جامعه‌شناختی قرارداد و در تشریح علل و ماهیت رفتار جمعی اعتراض‌آمیز مطرح هستند عبارتند از مدل ارزشی جانسون (با تأکید بر عدم هماهنگی بین دو نظام ارزشی و تقسیم کار در پدید آبی بی‌ثباتی اجتماعی)، مدل رستو (با انتصاب ذاتی بودن ناآرامی‌ها برای جوامع در حال گذر)، دیدگاه هانتینگتون (که معتقد به نقش توسعه ناقص است)، نظریه انتظارات

^۱ - Denisova

فزاینده دیویس و نظریه نزدیک به آن یعنی نظریه اسملسر به‌ویژه با تأکید بر شرایط نامساعد ساختاری و نظریه محرومیت نسبی رابرت گر (گروسی، ۱۳۹۶).

نظریه محرومیت نسبی (نظریه تد رابرت گر): محرومیت نسبی به وضعیتی اشاره دارد که در آن افراد احساس می‌کنند که به اهداف و خواسته‌های خود نمی‌رسند، به‌ویژه در مقایسه با دیگران یا با شرایطی که می‌توانسته‌اند داشته باشند. این احساس می‌تواند ناشی از تفاوت بین انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی باشد. منظور از انتظارات ارزشی کالاها و شرایطی است که مردم خود را مستحق آن می‌دانند و توانایی‌های ارزشی نحوه نگرش افراد نسبت به فرصت‌ها و امکانات و برآوردن نیازهاست (صادقیان و همکاران، ۱۴۰۰). نظریه محرومیت نسبی گر به‌عنوان یک ابزار تحلیلی می‌تواند به درک بهتر از علل و زمینه‌های اعتراضات اجتماعی کمک کند و نشان دهد که چگونه احساسات فردی و اجتماعی می‌توانند به عمل جمعی منجر شوند (آز و همکاران، ۱۳۹۹).

تأثیر محرومیت نسبی بر اعتراضات اجتماعی: نظریه گر با نظریه دیویس^۱ که بیشتر بر جنبه‌های اقتصادی تمرکز دارد، تفاوت دارد. درحالی‌که دیویس معتقد است که احساس محرومیت نسبی زمانی شکل می‌گیرد که یک دوره از پیشرفت اقتصادی با رکود مواجه شود، گر بیان می‌کند که این احساس می‌تواند در هر زمانی و به‌ویژه در شرایطی که افراد واقعیت‌های زندگی خود را با شرایط بالقوه‌ای که می‌توانستند داشته باشند مقایسه می‌کنند، ایجاد شود (دیویس، ۱۹۶۲). گراسو^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان محرومیت نسبی و نابرابری در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی به دنبال پاسخگویی به این پرسش بوده‌اند که آیا محرومیت نسبی تأثیر متفاوتی در انواع فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی دارد؟ نتایج حاصل از پژوهش آنها نشان داد که شرایط اقتصادی منفی تمایل به مشارکت غیرمتعارف را ترویج می‌دهد. علاوه بر این اثرات احساس محرومیت برای فعالیت فعالانه اعتراض‌آمیز در شرایط اقتصادی منفی تقویت شده است.

فاروق (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان بهار عربی و تئوری محرومیت نسبی با استفاده از روش توصیفی و اسنادی به عوامل ایدئولوژی‌ها و مطالبات جامعه مدنی که منجر به وقوع خیزش‌های عربی در کشورهای تونس لبنان یمن مصر و سوریه شده است پرداخت. در این پژوهش به نقش جوانان تحصیل کرده و شبکه‌های اجتماعی در این خیزش‌ها اشاره و از نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر استفاده شده است. نتایج نشان داد که اگر چه عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و ... که منجر به وقوع خیزش‌های عربی شده‌اند به لحاظ ماهیت یکسان و مشابه‌اند لیکن در کشورهای مختلف با توجه به شرایط خاص سیاسی اجتماعی اقتصادی و ... از کشوری به کشور دیگر متفاوت بوده است. زای (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان رشد اقتصادی قابل توجه، اما تا چه حد؟ تأثیر مدرنیزاسیون بر رضایت سیاسی شهروندان چینی، بیان کرده است که توسعه اقتصادی سریع چین ممکن است اثرات سیاسی چشمگیری داشته باشد. میزان رضایت سیاسی شهروندان چینی از وضعیت کنونی آزادی‌های مدنی و حقوق سیاسی بر توسعه سیاسی آینده چین تأثیر می‌گذارد. یافته‌های تجربی این پژوهش نشان می‌دهد که بیشتر شهروندان چینی پس از بهبود رفاه خود رضایت بیشتری از آزادی‌های مدنی و حقوق سیاسی خود نشان می‌دهند. بنا بر تأکید رهبر معظم انقلاب مبنی بر وجود برنامه جامع دشمن، شناسایی راهکارها برای مقابله با اقدامات دشمن ضروری است. چنان که معظم له فرمودند: در قضایای اغتشاشات ۱۴۰۱، نقشه دشمن نقشه جامع بود، اما محاسبه دشمن محاسبه غلطی بود؛ این مهم است. نقشه دشمن نقص نداشت، منتها محاسبه دشمن برای پیاده کردن این نقشه محاسبه غلطی بود. این که می‌گوییم نقشه دشمن نقشه جامع بود، یعنی همه عوامل مسلطی را که یک قدرت می‌تواند برای اخلال و تخریب در یک کشوری به کار ببرد، به کار انداخت، همه این عوامل

^۱ - Davies

^۲ - Grasso et al.

را ردیف کرد (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات ۱۴۰۱/۱۰/۲۲). این پژوهش با هدف درک ماهیت و علل رفتار و افکار معترضین با تأکید بر نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر و نیز نقش و نحوه بازنمایی اخبار و تحولات توسط رسانه‌هایی فارسی‌زبان (با تأکید بر شبکه فارسی‌زبان ایران اینترنشنال) طراحی و اجرا شد. نحوه بازنمایی اخبار توسط رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی (با تأکید بر شبکه فارسی‌زبان ایران اینترنشنال) از منظر روان‌شناسی اجتماعی چه تأثیری بر ماهیت رفتار و افکار معترضین و ایجاد ناآرامی‌ها داشته است؟

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر مبتنی بر روش مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای بود. از آنجائی که تحقیق حاضر پسا رویدادی بوده است روش مناسب با موضوع مطالعه، تحلیلی اسنادی بود. در این پژوهش روان‌شناسی اجتماعی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ با تأکید بر نقش رسانه‌های خارجی فارسی‌زبان به‌ویژه شبکه ایران اینترنشنال مورد مطالعه قرار گرفت.

بررسی فعالیت رسانه فارسی‌زبان خارجی ایران اینترنشنال در اعتراضات ۱۴۰۱

ارزیابی عملکرد ایران اینترنشنال از ۲۷ شهریور تا پایان آبان ماه نشان دهنده وضعیت مواجهه و تاکتیک‌های آن در دامن زدن، تدارک دیدن نظری و عملی و ارائه پیشنهادات علمی ترویج خشونت با ادعای مقابله به مثل و دفاع مشروع و توجیه حمله به پلیس، کلانتری‌ها و پاسگاه‌های انتظامی، حمله، آتش زدن و واژگون کردن خودروهای پلیس در اغتشاشات بوده است. در این مدت، این شبکه از تاکتیک‌های اجرایی-عملیاتی هم چون استقبال از حمله به ماشین‌های نیروی انتظامی، تغییر روال عادی برنامه‌های تلویزیونی خود و تمرکز بر اغتشاشات، انتشار و تبلیغ فراخوان‌های متعدد برای تجمع و اعتراض، انتشار خبرهای دروغین نظیر این که پلیس به سر مهسا امینی ضربه زده است، خبرسازی و انتشار ادعای استعفای دانشگاهیان ایران، آموزش غیرمستقیم شعرنویسی و طرح اعتصابات، تأکید بر شعار دادن در خیابان‌ها و تخریب تابلوهای شهری، ترویج و آموزش قانون شکنی، تأکید و تکرار انتشار محتوا برای تهییج بر پیوستن دانش‌آموزان به معترضان، تبلیغ جریان‌های مجعول به عنوان جنبش اعتراض دانش‌آموزان دختر، طرح سوژه دروغین بازداشت‌ها استفاده نمود.

مصادیق پرتکرار در برنامه‌های شبکه

شبکه ماهواره‌ای ایران اینترنشنال، وجه غالب محتواهایش بر تکنیک تکرار و پیگیری قرار دارد. به طور مثال، در یک فاصله ۳۰ روزه حداقل روزی ۱۵ تیزر پخش شده است، یعنی ۴۵۰ تیزر تحریک‌کننده با شعارهای ضد نظام جمهوری اسلامی ایران، ترویج بی‌نظمی و خشونت در این شبکه در طول یک ماه پخش شده است. این فقط بخش بسیار ناچیزی از محتواهای ناقص بی‌طرفی رسانه است. بر اساس بررسی انجام شده به‌منظور تطابق محتوای پخش شده در ایران اینترنشنال در بازه زمانی ۳۰ روزه ۲۴ شهریور تا ۲۴ مهر، مصادیق پرتکرار که نقض کدهای پخش آفکام نیز است، در دسته‌بندی زیر قابل ارائه است. ۱- برنامه‌هایی که نمایشگر خشونت، پیامدهای آن و توصیفات خشونت، اعم از کلامی یا فیزیکی است، ۲- برای کودکان؛ برنامه‌های حاوی مطالبی که رفتار خشونت‌آمیز، خطرناک یا شدیداً ضداجتماعی را مورد تأیید قرار داده یا ترویج می‌کند و دیگران را به کپی‌کردن چنین رفتاری تشویق می‌کند. ۳- مطالبی که باعث تشویق یا تحریک ارتکاب جرم یا منجر به بی‌نظمی می‌شود یا سخنان نفرت‌انگیز که احتمالاً فعالیت مجرمانه را تشویق می‌کند یا منجر به اختلال می‌شود؛ ۴- اخبار و برنامه‌هایی که الزامات بی‌طرفی در آن‌ها رعایت نشده است.

توجیه سازی‌ها برای ترویج خشونت و اعتراض

۱- اغتشاش نیست، مردم نمادهای حاکمیت را به آتش می‌کشند؛ ۲- ورود آمبولانس به پاسگاه پلیس جهت انتقال اغتشاشگران و همین امر به‌عنوان مجوز آتش‌زدن آمبولانس‌ها مطرح می‌شود؛ ۳- آموزش سبک حضور در اغتشاشات؛ ۴- توصیه‌های امنیتی به اغتشاشگران؛ ۵- درخواست از جامعه جهانی برای حمایت از اغتشاشگران، انتشار اخبار نادرست بدون ارائه سند؛ ۶- دعوت به اعتصاب، حمایت از اغتشاشگران؛ ۷- ابراز نظر شخصی، دعوت به اعتصاب، حمایت از اغتشاشگران

نکته قابل‌تأمل کثرت ادبیات تهییجی، تبلیغی و آموزشی برای ایجاد اغتشاش بود که در نوع خود بی‌نظیر و خلاف همه پروتکل‌های رسانه‌ای در دنیاست که البته در این پژوهش به آن پرداخته نشد. مطابق این پژوهش شبکه سعودی ایران اینترنشنال با ۱۱۴۲۶ مطلب، بیشترین میزان تولید را داشته و صدای آمریکا و رادیو فردا رتبه بعدی را به خود اختصاص دادند. از لحاظ میزان بازنشر تولیدات در فضای مجازی، ایران اینترنشنال با ۲۰ درصد، من و تو با ۱۷ درصد و بی‌بی‌سی با ۱۴ درصد بیشترین سهم را در توزیع اخبار اغتشاشات در فضای مجازی داشته‌اند. یعنی حدود ۵۱ درصد اخبار بازنشر شده اغتشاشات در فضای مجازی مربوط به این ۳ رسانه بوده است (نور نیوز، ۱۴۰۱).

یافته‌ها

اعتراضات و آشوب‌های پاییز ۱۴۰۱ در کشور از مهم‌ترین جلوه‌های تاثیرگذاری رسانه‌ها و فضای مجازی بر عرصه سیاست کشور بود که از اعتراض به فوت مهسا امینی به سرعت تبدیل به یک حرکت اعتراضی گسترده در سطح کشور گردید و شعارها به شعارهایی با ماهیت سیاسی تغییر پیدا کرد. سرعت گسترش این اعتراضات، نوع شعارها و شهرستان‌هایی که در آن این اعتراضات رخ داد برای بسیاری تعجب‌انگیز بود چرا که تا قبل از آن حداقل نشانه‌هایی از بروز یک اعتراض نسبتاً گسترده توسط دستگاه‌های سیاسی و امنیتی قابل برآورد نبود. این اعتراضات به عنوان یک پدیده اجتماعی و روانشناختی، که به طور گسترده‌ای در میان جوانان و به ویژه زنان مشاهده شد، نشان‌دهنده نارضایتی عمیق از شرایط اجتماعی و اقتصادی کشور بود. این ناآرامی‌ها ریشه در احساس عدم امنیت، تبعیض و نابرابری اجتماعی داشت. از منظر روان‌شناسی اجتماعی، احساس عدم امنیت و تبعیض در میان اقشار مختلف جامعه، به‌ویژه جوانان و زنان، به افزایش خشم و نارضایتی منجر شد.

رسانه‌های بیگانه فارسی‌زبان نیز در شکل‌دهی و ادامه‌دار بودن اعتراضات تأثیرگذار بودند. این رسانه‌ها با پوشش اخبار و تحلیل‌های خود، به شکل‌گیری افکار عمومی و بسیج معترضان کمک کردند. به‌ویژه، شبکه‌های فارسی‌زبان مثل ایران اینترنشنال به‌عنوان ابزاری برای ارتباط و سازماندهی معترضان عمل کردند و از طرق زیر به گسترش پیام‌های اعتراضی کمک نمودند:

۱. ترویج روایت‌های معترضان

رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی تلاش کردند تا خود را به‌عنوان تربیون معترضان معرفی کنند و با پوشش خبری گسترده، صدای آن‌ها را به گوش جهانیان برسانند. این رسانه‌ها به‌ویژه در دام‌زدن به ناآرامی‌ها و بزرگ‌نمایی اعتراضات نقش داشتند.

۲. نشر اخبار و اطلاعات

رسانه‌های مختلف به انتشار اخبار و اطلاعات مرتبط با اعتراضات پرداختند که برخی از آن‌ها به نشر اکاذیب و شایعات منجر شد. این امر باعث ایجاد تنش و تشویش اذهان عمومی گردید.

۳. دیپلماسی گفتمانی

رسانه‌های خارجی به‌ویژه از طریق گفتمان‌سازی، سعی کردند تا تصویر منفی از نظام جمهوری اسلامی ایران ارائه دهند و اعتراضات را به‌عنوان نمادی از نقض حقوق بشر در ایران معرفی کنند. این رویکرد به جهانی‌سازی اعتراضات و ایجاد امید در معترضان برای موفقیت آن‌ها کمک کرد.

۴. تحلیل و بررسی وضعیت داخلی

برخی رسانه‌ها به تحلیل و بررسی ابعاد اجتماعی و سیاسی اعتراضات پرداختند و با مصاحبه با کارشناسان، سعی کردند تا به درک بهتری از دلایل و پیامدهای این ناآرامی‌ها برسند. این نوع پوشش خبری می‌توانست به تقویت ناراضی‌ها و تحریک بیشتر معترضان کمک کند.

۵. نقش سرویس‌های اطلاعاتی

برخی از تحلیل‌ها نشان می‌دهد که رسانه‌های خارجی به‌عنوان ابزاری در دست سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای بیگانه عمل کرده و به ایجاد ناآرامی‌ها و بی‌ثباتی در ایران کمک کردند. این اعتراضات به تشدید مشکلات روانی مانند اضطراب و افسردگی در میان مردم منجر شد. این وضعیت به‌ویژه در میان جوانان و زنان بیشتر مشهود بود و نشان‌دهنده تأثیرات عمیق اجتماعی و روان‌شناختی این اعتراضات است.

مهم‌ترین علل روان‌شناختی شکل‌گیری اعتراضات عبارت بودند از: ۱- احساس عدم امنیت: احساس عدم امنیت روانی در جامعه، به‌ویژه در شرایط اقتصادی و اجتماعی ناپایدار، یکی از عوامل اصلی بروز ناآرامی‌هاست. این احساس، ناشی از نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و عدم دسترسی به امکانات و منابع است. ۲- تبعیض و نابرابری: ناراضی‌ها از تبعیض‌های اجتماعی و اقتصادی، به‌ویژه در میان جوانان و زنان، به‌عنوان یکی از محرک‌های اصلی اعتراضات شناخته می‌شود. احساس نابرابری و تبعیض در دسترسی به فرصت‌ها و منابع، به خشم عمومی دامن می‌زند. ۳- فقدان رهبری و سازماندهی: اعتراضات ۱۴۰۱ فاقد رهبری مشخص و ساختار سازمانی بودند، که این امر به شکل‌گیری یک اعتراض خودجوش و پراکنده منجر شد. این ویژگی، به معترضان این امکان را داد که به‌سرعت در سراسر کشور گسترش یابند و به اعتراضات سراسری تبدیل شوند. در مجموع نتایج نشان داد اعتراضات ۱۴۰۱ در ایران نه تنها یک واکنش به شرایط موجود، بلکه یک حرکت اجتماعی پیچیده بوده که نیاز به تحلیل‌های عمیق‌تری در زمینه روان‌شناسی اجتماعی و تأثیرات رسانه‌ها دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی، احساس عدم امنیت روانی و اقتصادی در میان مردم، نابرابری و تبعیض اجتماعی و نگاه از بالا به پایین در روابط حکومت و مردم از جمله عوامل اصلی ناراضی‌ها و خشم عمومی هستند. وقتی امنیت روانی و اقتصادی در جامعه برقرار نباشد و برخی از مردم به‌راحتی از مواهب زندگی برخوردار شوند اما برخی دیگر محروم باشند، این احساس تبعیض و نابرابری منجر به بروز ناآرامی‌ها می‌شود. وقتی برنامه‌ریزی‌های مردم به هم می‌ریزد و تورم‌های سنگین مکرر اتفاق می‌افتد، نتیجه آن شکل‌گیری نابرابری، شکاف طبقاتی، بی‌قانونی و عدم امنیت اقتصادی در جامعه است که امنیت روانی هر فرد را به هم می‌زند. در این میان نیز رسانه‌ها و فضای مجازی نقش مهمی در شکل‌گیری و گسترش اعتراضات ایفا می‌نمایند. اگرچه برخی معتقدند که اعتراضات اخیر عمدتاً حاصل جوسازی فضای مجازی و اثرگذاری رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی بوده است، اما واقعیت این است که این رسانه‌ها بیشتر نقش تقویت‌کننده و انعکاس‌دهنده ناراضی‌های موجود در جامعه را داشتند. در ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱، رسانه‌های خارجی با پوشش گسترده اعتراضات و انتشار اخبار و تصاویر آن در سطح بین‌المللی، ضمن افزایش حساسیت جهانی نسبت به وضعیت ایران، به تقویت روحیه معترضان نیز کمک کردند. هم‌چنین فضای مجازی به‌عنوان بستری برای سازماندهی و هماهنگی اعتراضات عملکرد و موجب گسترش آن‌ها به سراسر کشور شد. رسانه‌های فارسی‌زبان از جمله اینترنشنال قطعاً ویتترین کار هستند و اتاق فکری که تولیدات این جریان‌ها را تأمین می‌کند از عقبه گفتمان جهان‌بینی غرب را دارد که تمام تلاش خود را به کار بسته بودند تا در آن مقطع با تولیدات محتوای خاص از وضعیت کشور، رسانه‌ها را تطبیق نقشه راه خود جهت‌دهی می‌کنند. به

طور کلی، ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ در ایران نتیجه ترکیبی از عوامل روان‌شناختی، اجتماعی و اقتصادی بودند. رسانه‌های خارجی نظیر ایران اینترنشنال با ارائه روایت‌های خاص، به تشدید این ناآرامی‌ها کمک کردند. این مسئله نشان‌دهنده اهمیت رسانه در شکل‌دهی به افکار عمومی و تأثیر آن بر رفتارهای اجتماعی است. به همین دلیل جهت درک بهتر ناآرامی‌های اجتماعی، نیاز به بررسی عمیق‌تر نقش رسانه‌ها و عوامل روان‌شناختی در جامعه می‌باشد.

پیشنهادات: بنا بر یافته‌های تحقیق، جهت جلوگیری از تکرار و شکل‌گیری اعتراضات و ناآرامی‌های مشابه سال ۱۴۰۱ در ایران، پیشنهادات زیر قابل توصیه می‌باشد:

۱. ترویج فرهنگ گفتگو و تعامل سازنده میان گروه‌های مختلف اجتماعی از طریق رسانه‌ها و نهادهای فرهنگی،
۲. آموزش مدیریت هیجانات و کنترل خشم به شهروندان به‌ویژه در مواقع بحرانی و تنش‌زا،
۳. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در جهت رفع نابرابری‌ها و تبعیض‌های اجتماعی و اقتصادی،
۴. توجه به مطالبات به حق مردم و تلاش برای پاسخ‌گویی به آن‌ها از طریق سیاست‌های کارآمد،
۵. افزایش سواد رسانه‌ای کاربران در داخل کشور: برای جلوگیری از باور زود هنگام محتواها، به‌ویژه رسانه‌های غیررسمی.

محدودیت‌های تحقیق: تحقیق در زمینه اعتراضات اجتماعی، به‌ویژه از منظر روان‌شناسی، می‌تواند با چالش‌ها و محدودیت‌های متعددی مواجه شود. در زیر به برخی از این محدودیت‌ها اشاره می‌شود:

الف. دسترسی به داده‌ها: محدودیت‌های اطلاعاتی: جمع‌آوری داده‌های معتبر و قابل‌اعتماد در مورد اعتراضات ممکن است دشوار باشد. به دلیل حساسیت موضوع، ممکن است اطلاعات در دسترس نباشند یا تحت‌تأثیر سانسور قرار گیرند.

ب. تنوع فرهنگی و اجتماعی: برخی از افراد ممکن است تمایلی به ارائه اطلاعات شخصی یا تجربیات خود نداشته باشند، به‌ویژه در زمینه‌های حساس مانند اعتراضات.

ج. تفاوت‌های فرهنگی: رفتارها و واکنش‌های افراد در اعتراضات ممکن است تحت‌تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی مختلف قرار گیرد. این تنوع می‌تواند تحلیل‌ها را پیچیده کند.

د. تجربیات فردی: هر فرد ممکن است تجربه‌ای منحصر به فرد از اعتراضات داشته باشد که ممکن است به راحتی قابل‌تعمیم نباشد.

ه. تأثیرات روان‌شناختی: تأثیرات موقتی: احساسات و واکنش‌های افراد در زمان اعتراضات ممکن است تحت‌تأثیر فشارهای لحظه‌ای قرار گیرد و این می‌تواند بر نتایج تحقیق تأثیر بگذارد.

و. مسائل اخلاقی: حفظ حریم خصوصی: در تحقیقات روان‌شناختی، حفظ حریم خصوصی شرکت‌کنندگان یک اولویت است. این می‌تواند محدودیت‌هایی در جمع‌آوری داده‌ها ایجاد کند.

ز. خطرات روانی: بررسی تجربیات منفی افراد در اعتراضات ممکن است به بازگشت احساسات منفی و آسیب‌های روانی منجر شود.

منابع

- آزغ، محمد، اللهیاری، فریدون، و کجیاف، علی اکبر. (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی علل پیوستن طبقات اجتماعی به شورش بابک خرم‌دین بر ضد عباسیان (با تأکید بر نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر). *مجله تاریخ و تمدن اسلام*، سال ۱۶ (۳۱)، ۱۴۰-۱۰۹.
- بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir>
- پور قهرمانی، بابک، و نوری‌زاده خامنه، زهرا. (۱۴۰۲). نقش فضای مجازی در تحقق اغتشاشات سال ۱۴۰۱، چهارمین کنفرانس ملی پدافند سایبری.
- تاجیک، محمدرضا، و خداخواه آذر، سمیه. (۱۳۹۵). رسانه‌های اجتماعی مجازی و عرصه سیاست ایران، بررسی موردی انتخابات دهم ریاست جمهوری و کارناوال‌های شهری ایران. *فصلنامه سیاست*، ۴۶ (۳)، ۵۷۲-۵۵۳.
- تقوی رضوانی، فاطمه. (۱۳۹۹). بازنمایی اعتراض‌های دی ماه ۱۳۹۹ ایران در رسانه بی بی سی فارسی. *مدیریت رسانه*، ۸ (۴۷)، ۳۴-۹.
- رسوایی بزرگ برای ۵ رسانه ضد انقلاب / ۱۷ هزار دروغ فقط در ۲۵ روز! (۱۴۰۱). *رسانه اینترنتی NOURNEWS* (قابل دریافت از: <https://nournews.ir/fa/news/> ۱۱۰۸۶۹/۲۰۲۲/۱۰/۱۰/۱۰).
- سلیمانی، محمدمهدی، و ترابی، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ جمهوری اسلامی ایران براساس نظریه کنش ارتباطی یورگن هابرماس. *مجله پژوهش بین الملل*، ۸ (۸۷)، ۴۹-۲۷.
- شریفی، رضا. (۱۳۸۸). بررسی ابعاد روان‌شناختی خشونت‌گرایی جمعیت اغتشاشگر و روش‌های تأثیرگذاری بر آن. *مطالعات بسیج*، ۱۲ (۴۵)، ۳۹-۶.
- صادقیان، هاجر، مسعودنیا، حسین، نساج، حمید، و رهبر قاضی، محمودرضا. (۱۴۰۰). تبیین رابطه احساس محرومیت نسبی با رضایت‌مندی سیاسی (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله ساکن شهر اصفهان). *دوفصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، ۹ (۲)، ۱۹-۱۹۶.
- عبدالرحمانی، رضا، حسین‌پور، جعفر، و جباری، میثم. (۱۴۰۰). بررسی رابطه کاربری پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات. *فصلنامه علمی امنیت ملی*، ۱۱ (۴۰)، ۴۱۸-۳۹۵.
- عبداللهی، رضا، شورگشتی، محسن، و اخوت‌پور، بابک. (۱۳۹۱). نقش رسانه‌های نوین در جنبش‌های اجتماعی (مطالعه موردی جنبش تسخیر وال استریت). *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۱۳ (۱۸)، (مسلسل ۵۰)، ۱۴۵-۱۷۲.
- گر، تد رابرت. (۱۳۷۹). مدلی علی از منازعات داخلی، در خشونت و جامعه. ترجمه اصغر افتخاری، تهران: نشر سفیر.
- گروسی، سعیده. (۱۳۹۶). مقدمه‌ای بر نظریه‌های روان‌شناسی اجتماعی (با رویکرد جامعه‌شناختی)، *انتشارات جامعه شناسان*، ۳۷۴ صفحه.
- گلزاری، محمدرضا. (۱۴۰۲). روانشناسی اجتماعی اعتراض. پایگاه خبری تحلیلی بیان فردا. (قابل دریافت از: <https://www.bayanfarda.ir>).
- هرسین، حسین، و ربیعی نیا، بهمن. (۱۴۰۲). الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۴ (۳)، شماره پیاپی (۱۹)، ۲۲-۱.
- Baron, Robert, A., Branscombe, Nyla, R., Byrne, Donn, R., and Bhardwaj, Gopa. (2008). Social Psychology. (12th ed.). *New Delhi : Pearson Education, Indian subcontinent adaptation 2009*.
- Davies, James, C. (1962). "Toward a Theory of Revolution", *American Sociological Review*, Vol. 27, No. 1, 1962.
- Denisova, Anastasia. (2017). Democracy, protest and public sphere in Russia after the 2011–2012 anti-government protests: digital media at stake. *Media, Culture & Society*, 39(7), 976–994.
- Farooq, Sadaf. (2017). Arab Spring and the Theory of Relative Deprivation. *Political Science, Sociology*.

- Grasso, Maria. T., Yoxon, Barbara., Karampampas, Sotorios, & Temple, Luke. (2019). Relative deprivation and inequalities in social and political activism. *Acta Politica*, 54, 398-429.
- Sinha Palit, Parama. (2023). *New Media and Public Diplomacy (Political Communication in India, the United States and China)*. 1st Edition. 194pp.
- Smelser, Neil, J. (2000). Sociological and Interdisciplinary Adventures: A Personal Odyssey. *The American Sociologist*, 31, 5-33.
- Taylor, Shelley, E., Peplau, Letitia, Anne., and Sears, David, O. (2006). *Social Psychology* (12th Edition). New Jersey: Prentice Hall.
- Van Stekelenburg, Jacquelin., Walgrave, Stefann., Klandermans, Bert, and Verhulst, Joris. (2012). Contextualizing Contestation: Framework, Design, and Data. *Mobilization An International Quarterly*, 17, 249-262.
- Zhai, Yida. (2016). Remarkable economic growth, but so what? The impacts of modernization on Chinese citizens' political satisfaction. *International Political Science Review*, 37(4), 533-549.